

Heimans en Thijsse

Nieuwsbrief

Mededelingenblad van de Heimans en Thijsse Stichting nummer 49 december 2015
Redactie Lydia Haafkens en Eddy van der Maarel

Vanuit het bestuur

Het afgelopen jaar is er veel werk verzet. De verhuizing van het archief naar de Artisbibliotheek is inmiddels afgerond. In de toekomst zal men hier alle stukken kunnen raadplegen. De documentatie, waaronder de krantenknipsels, die niet aan de archiveringscriteria voldoet, is in aparte dozen op het Hugo de Vries Laboratorium geplaatst. In de archiefstukken zullen waar nodig verwijzingen naar dit materiaal worden opgenomen.

Marga Coesèl Heimans en Thijsse conservator. Het bestuur heeft inmiddels – samen met de Universiteit van Amsterdam - Marga Coesèl tot Heimans en Thijsse conservator benoemd met de verantwoordelijkheid voor het gehele archief en de documentatie. Het bestuur is ontzettend blij dat Marga bereid is deze belangrijke taak op zich te nemen. Haar grote historische kennis van de Nederlandse natuurbescherming maken haar als geen ander geschikt voor deze belangrijke taak.

Symposium. Op vrijdagmiddag **5 februari 2016** zullen we met een klein symposium vieren dat nu ons archief zijn definitieve plek heeft gekregen en voor iedereen toegankelijk zal zijn. Er wordt onder andere gesproken door Dik van der Meulen. Het symposium vindt plaats op de afd. Bijzondere Collecties van de UVA, Oude Turfmarkt 141, Amsterdam. Alle donateurs zijn hierbij van harte welkom. Zie verder de website.

Symposium 2015. In augustus hielden we ons jaarlijkse symposium over het thema “De groene stad van de toekomst” in het Gemeentemuseum Den Haag. Het symposium werd gecombineerd met de tentoonstelling “Holland op z’n mooist” die heel fraai de opkomst van de Haagse School laat zien en natuurlijk de landschappen uit die tijd. We organiseerden deze bijeenkomst in het kader van het 100ste geboortjaar van Thijsse samen met IVN, KNNV en Thijsse’s Hof. De opkomst was overweldigend. Een week van te voren moesten we de inschrijving sluiten om te voorkomen dat er te weinig zitplaatsen zouden zijn. Ik zal hier verder niets over de inhoud vertellen, omdat op een andere plek in deze nieuwsbrief hiervan uitgebreid verslag wordt gedaan. Uit de vele reacties na afloop bleek wel dat men zeer enthousiast was en dat de samenwerking met de andere natuurorganisaties zeer goed is uitgekapt. Er zijn veel mensen die aan de organisatie van deze bijzondere bijeenkomst hebben bijgedragen. Van hen wil ik in het bijzonder Hans van Os bedanken, die door ziekte er zelf niet bij kon zijn.

Uitreiking Heimans en Thijsse Prijs 2015. Heel bijzonder was dat we dit jaar, en wel op 29 augustus, tijdens het symposium de Heimans en Thijsse Prijs konden uitreiken aan Bart van Tooren, hoofd afdeling Kwaliteitsbeheer van de Vereniging Natuurmonumenten, en hoofdredacteur van De Levende Natuur. Bart, van harte gefeliciteerd!

Symposium 2016. Volgend jaar in september zullen we een nieuw symposium organiseren. We hebben inmiddels drie uitdagende thema’s gekozen. Op de DB-vergadering in december zullen we daaruit een keuze maken.

Jaarvergadering 2016. Op de jaarvergadering van **20 februari 2016** zullen we ons voorstel toelichten zodat er dan een definitief besluit kan worden genomen. Ik hoop van harte dat we jullie op deze vergadering welkom kunnen heten. Zie verder onze website.

Frank Berendse (voorzitter)

Dr. Bart van Tooren prijzdrager van de Heimans en Thijsse Prijs.

Bart van Tooren heeft de prijs vooral gekregen voor zijn inzet als hoofdredacteur van “De Levende Natuur”, het tijdschrift dat bijna 120 jaar geleden door Jac. P. Thijsse en Eli Heimans werd opgericht. Dichtbij de ziel van onze Stichting kan een prijzdrager nauwelijks komen. Na al die jaren is het tijdschrift nog steeds springlevend. Het heeft nu de ondertitel “Tijdschrift voor natuurbehoud en natuurbeheer”. Door het stimulerende en coördinerende werk van Bart, daarbij gesteund door de onmisbare eindredacteur drs. Isa Schimmel-ten Kate, een bestuur en een kundige redactie, is DLN nu zowel een wetenschappelijk tijdschrift als nog steeds een toegankelijk blad voor veldbiologie. Bart krijgt voor zijn inzet nu de Heimans en Thijsse Prijs die eenmaal in de twee jaar wordt uitgereikt aan mensen die zich buitengewoon verdienstelijk hebben gemaakt voor natuurstudie, natuureducatie en natuurbescherming in Nederland. Voorzitter Frank Berendse reikte Bart de Bronzen Spreeuw uit!

Foto Maarten Smies

Documentatie van

- natuurbeleving
- natuurstudie
- natuurbehoud
- natuureducatie

Johan Mulder en zijn schatkist

Op 18 november 2015 hebben wij namens het bestuur van de Stichting een bijzonder geschenk in ontvangst genomen, en wel een zeer waardevolle en aan Eli Heimans opgedragen geologische schatkist! De ziel en samensteller van de kist is drs. Johan Mulder, socioloog en landbouwkundige. Hij verzamelt sinds zijn 14e levensjaar fossielen. Johan heeft het werk van Eli leren kennen via zijn leermeester Dr. Fop. I. Brouwer. Later werd hij een van de oprichters van het Zwolse natuurpark Ecodrome. Mulder heeft een persoonlijk woord geschreven over de schatkist, dat we hier in verkorte vorm opnemen. Zie de verder de website.

Lydia Haafkens en Eddy van der Maarel

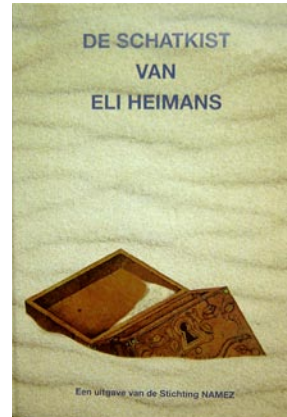
De Schatkist van Eli Heimans

Vorig jaar werd op talrijke plaatsen in ons land door vele organisaties stil gestaan bij het 100e sterfjaar van Eli Heimans. Heimans overleed op 53-jarige leeftijd geheel onverwacht in Gerolstein tijdens een geologische excursie in de Duitse Eifel. Hij was in Zwolle geboren, werd een beroemde Zwollenaar en ook een beroemde Nederlander door zijn enorme bijdrage aan de kennis van de natuur, aan het natuuronderwijs en aan de popularisering van de belangstelling daarvoor. Hoe belangrijk en enorm omvangrijk het werk van Heimans was, blijkt uit de dissertatie van dr. Fop. I. Brouwer: "Leven en werken van E. Heimans en de opbloei der natuurstudie in Nederland in het begin van de twintigste eeuw".

Eli Heimans heeft in de laatste vier jaren van zijn leven veel aandacht besteed aan de geologie. In 1913 verscheen van zijn hand de eerste druk van: "Geologie-boekje: een A-B-C voor de beginnende amateurs". Heimans heeft ook naar fossielen gezocht, vooral in Zuid-Limburg en bij Gerolstein. Ook droomde hij van een gratis toegankelijk natuurmuseum in Amsterdam.

Bovenaanzicht van de Schatkist van Eli Heimans

Links: overhandiging van de Schatkist van Eli Heimans aan Eddy van der Maarel voor de Heimans en Thijssse Stichting door Johan Mulder te zijner huize; foto Lydia Haafkens; rechts voorkant van het boek met dezelfde naam die ook bij de schatkist hoort.

Tegen deze achtergrond wil de Stichting Natuurmuseum en Milieu Educatie Zwolle (NAMEZ), Heimans eren met het uitbrengen van "De Schatkist van Eli Heimans". Op de schatkist is een foto van Eli Heimans aangebracht. In de kist zijn 36 verschillende soorten fossielen uit de belangrijkste perioden van de geschiedenis van het leven op aarde opgenomen. Bij de schatkist is een rijk geïllustreerd boek gevoegd met dezelfde titel: "De Schatkist van Eli Heimans" met Johan Mulder en Eric Mulder (conservator Museum Natura Docet) als auteurs. Niet alleen worden alle fossielen in de schatkist kort beschreven, maar er wordt ook antwoord gegeven op belangrijke basale vragen rond evolutie, uitsterven, etc. Het boek is uitgegeven door de stichting NAMEZ en afgestemd op de eindtermen en exameneisen voor het onderdeel biologie in het VWO- en HAVO-onderwijs. Het gaat vergezeld van een docentenhandleiding en van vier lesopdrachten, geconcipeerd door docenten HAVO en VWO.

Verder is bijgevoegd een echte geologenloep, het boekje "Eli Heimans, uit de schaduw van Jac.P. Thijssse" van Marga Coesèl, het boek "Opgeraapt, Opgevist, Uitgehakt" van Jelle Reumer (zie het artikel over hem in de Heimans en Thijssse Nieuwsbrief nr. 47).

NAMEZ heeft van de schatkist 25 identieke exemplaren vervaardigd en stelt deze gratis ter beschikking aan Natuurmusea om als leskist uit te lenen aan scholen. NAMEZ meent dat de gekozen opzet van het schatkistproject geheel in de geest van Heimans is en hoopt dat veel scholen er vaak en met plezier gebruik van zullen maken

Johan Mulder (voorzitter NAMEZ)

Boekbespreking

Caspar Janssen, 2015. Het veen, de vlinder en de openbaring. Vlinderstichting, Wageningen, 96 pp. ISBN: 9789050115513. Prijs €12,50.

Af en toe krijg je een boek in handen dat je in één adem uitleest. Dit is zo'n boek, een spannend verhaal over de ontdekking van de Grote vuurvlinder in Nederland. Entomologen waanden de soort als uitgestorven, maar een eeuw geleden ving een nietsvermoedende Friese schooljongen een grote oranje vlinder.

Lees verder onderaan p. 3

Verslag van het Symposium 2015: “De Groene Stad van de Toekomst” in het Gemeentemuseum Den Haag

Op zaterdag 29 augustus vond dit geslaagde symposium plaats in een bekende entourage, die extra bijzonder was vanwege de gratis toegang tot de lopende tentoonstellingen. Het symposium ging over een onderwerp dat aansloot op het thema van 2014, “Natuur en gezondheid”. De grote verzameling concrete projecten over natuurontwikkeling in de stad was de verrassing van dit symposium.

Voorzitter Frank Berendse opende de bijeenkomst en gaf het woord aan de dagvoorzitter **Natasja van den Berg** van het bureau Tertium, politicoloog en publicist over o.m. idealisme en duurzaamheid. Haar taak was het met elkaar verbinden van de voordrachten. Zij leidde ook de paneldiscussie waarmee het symposium werd besloten. De eerste spreker was **Marc van den Tweel**, sinds 2013 directeur van de Vereniging Natuurmonumenten. Zijn voordracht was gewijd aan “150 jaar na de geboorte van Jac. P. Thijsse”. Via de tijd van Thijsse, Heimans en Van Tienhoven is Natuurmonumenten beland in de naoorlogse jaren met een grote ledenaanwas. Na een meer technocratische periode is het nu weer tijd voor een echte vereniging. Vervolgens sprak **Hiltrud Pötzt** over “De toekomst van de stad is groen”. Zij heeft bouwkunde gestudeerd in Delft en heeft thans een ontwerp bureau Groenblauw. Met voorbeelden uit de stad Rotterdam werden uitgangspunten genoemd zoals “ecosystemen hebben grenzen”, “samenwerken met de natuur”. Ook werd aandacht besteed aan mogelijke klimaatveranderingen met vermoedelijke problemen én oplossingen voor de stad.

Die worden kernachtig gepresenteerd als een lange serie “Uitdagingen” en “Maatregelen” die een groenblauw karakter hebben, dus met vegetatietoepassingen en waterbeheersing in de stad.

Remco Daalder richtte zich op “De ecologie van de stad als economische motor”. Daalder is projectleider en stadsecoloog bij de gemeente Amsterdam.

Zijn onderwijzer stuurde die op naar de amateur-entomoloog R.A. Polak in Amsterdam. Caspar Jansen, natuurjournalist bij de Volkskrant, beschrijft haast voelbaar de opwindende die zich van Rudolf Polak meester maakte toen hij het exemplaar van de *Chrysophanus dispar* Haw. kreeg toegestuurd. Polak meldde de vondst direct aan de entomoloog J.Th. Oudemans. Zowel Polak als Oudemans repten zich naar Friesland om de soort in levende lijve te zien. Met succes. Polak verzamelde rupsen en eitjes om ze in Amsterdam op te kweken. Hoewel Polak en Oudemans de vondst zoveel mogelijk stilhielden, konden zij niet voorkomen dat er een invasie ‘liefhebbers’ op af kwam die exemplaren in hun verzamelingen wilden opprikken. Vooral Engelsen waren bijzonder geïnteresseerd. De soort was oorspronkelijk alleen in Engeland bekend, maar daar al een halve eeuw eerder uitgestorven. Ook handelaren maakten jacht op de fraaie, extreem zeldzame vlinder, want er viel veel geld aan te verdienen.

De ondersoort *batavus* van de Grote vuurvlinder is endemisch in Nederland, dat wil zeggen dat deze

In oktober 2014 won hij de Jan Wolkersprijs voor het beste natuurboek met zijn werk “De Gierzwaluw”. Daalder en collega’s zetten een lange traditie van inventarisaties en ecologisch onderzoek van planten en dieren voort. Amsterdam is een van de biologisch best bekende steden. Men houdt zich ook bezig met de verhouding natuur - stad via de structuurvisie Amsterdam 2040, de hoofd-groenstructuur en de ecologische hoofdstructuur. Ook is er aandacht voor dieren die aan de stad zijn gebonden.

Het motto van de laatste spreker, **Barbara Rijkema**, bioloog en groenadviseur van de gemeente Utrecht, sluit aan bij dat van Hiltrud Pötzt, “Groen maken we samen”. Zij vertelde over projecten die zij leidt inzake Wijkgroenplannen, Stadslandbouw en Stadsecologie. Daarbij worden de stadstuinen ingeschakeld. Ook Utrecht heeft een Visie Stedelijke Groenstructuur tot 2030. Op kleine schaal is er veel participatie van de lokale bevolking. In veel projecten wordt kunstzinnige vorming toegepast met behulp van planten en dieren als bron van inspiratie.

Ten slotte volgde een **paneldiscussie** die door de drie sprekers werd gevoerd, bijgestaan door Joris Wijsmuller, wethouder Stadsontwikkeling, Wonen, Duurzaamheid en Cultuur.

Eddy van der Maarel
Met foto’s van Maarten Smies

Van den Berg

Daalder

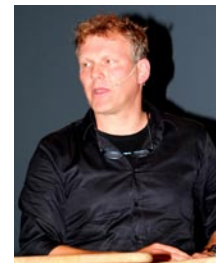
Van den Tweel

Rijkema

Pötzt

Wijsmuller

ondersoort alleen in Nederland voorkomt. De vlinder is bewoner van een kwetsbaar landschap, namelijk jonge, ontgonnen veengebieden met petgaten en legakkers. Dat de soort beschermd dient te worden werd snel duidelijk. Gelukkig was inmiddels de natuurbeschermingsbeweging op gang gekomen en werden er geleidelijk aan maatregelen genomen om terreinen waar de soort voorkwam te behouden. Ook Jac. P. Thijsse spande zich daarvoor in. De Grote vuurvlinder komt tegenwoordig nog voor in de Weerribben en het natuurreservaat de Rottige Meente. Uit onderzoek van Frits Bink blijkt dat de oranje schoonheid bijzondere eisen stelt aan zijn leefmilieu. Het is dus maar de vraag of de soort zich in de toekomst zal handhaven. Aan de Vlinderstichting en de beheerders van de terreinen zal het niet liggen. Die doen hun best.

Na lezing van dit fraai uitgegeven boekje heb je maar één verlangen: de Grote vuurvlinder ook zelf eens te zien.

Marga Coesèl

Documentatie van

- natuurbeleving
- natuurstudie
- natuurbehoud
- natuureducatie

Wie Is....? nr. 7 Olle Mennema

Olle Mennema is hoofd Milieueducatie bij Archeologie & Natuur- en Milieueducatie van de Dienst Stadsbeheer van Den Haag. Na zijn opleiding tot leraar basisonderwijs ging hij in 1979 bij de Gemeentelijke School- en Kindertuinen

in Den Haag werken. De dienst werd opgericht in 1919 en is de voorganger van Natuur- en Milieueducatie. Olle begon daar als docent voor natuureducatieve activiteiten voor het basisonderwijs, eerst in het Zuiderpark, met een taak in de Heimanshof, maar vrij snel in een stadsboerderij in de Haagse binnenstad.

Al snel veranderden de activiteiten, omdat het werk zich meer ging richten op de ondersteuning van scholen en minder op direct eerstelijns educatie. Nog later werd Olle betrokken bij meer algemene milieucommunicatie met bewoners. In het begin werden er thema activiteiten onder andere rond water en afval georganiseerd voor de hele stad. Later werd de aanpak anders en werd er samen met de wijkbewoners en de diverse partners uit de stad gewerkt aan het verbeteren van de openbare ruimte, gericht op publieksparticipatie. Het ging dan bijvoorbeeld om afvalscheiding, vergroenen en de inrichting van de openbare ruimte.

Vandaag de dag richt Natuur- en Milieueducatie zich op een grote verscheidenheid van doelgroepen, waaronder het primair onderwijs en buitenschoolse opvang, het voortgezet onderwijs en het volwassenen onderwijs. Er zijn nog steeds schooltuinen, al zijn dat er minder dan in het verleden, wat voor een deel te maken heeft met veranderingen in de behoeften en mogelijkheden van scholen om deel te nemen. Op dit moment worden er veel schoolpleinen vergroend en wordt er hoe langer hoe meer vlak bij de school getuinierd.

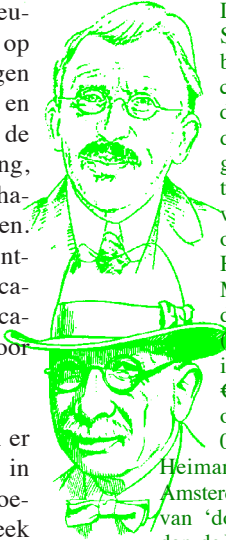
De stadsboerderijen zijn laagdrempelige voorzieningen, die buurtbewoners en hun kinderen de gelegenheid geven om kennis te maken met landbouwhuisdieren in een stedelijke omgeving. De hele afdeling Natuur- en Milieueducatie speelt een rol in het vertalen van gemeentelijk beleid rond diverse thema's. In dat kader werden de stadsboerderijen de

eerste gemeentelijke objecten die CO₂-neutraal zijn. Activiteiten zijn dus ook gericht op onderwerpen die de gemeente wil uitdragen en actueel zijn, bijvoorbeeld luchtkwaliteit en zwerfafval. Ook faciliteert men lessen uit de praktijk van Stadsbeheer: water en riolering, onderhoud van de openbare ruimte, handhaving, die praktijkmedewerkers komen geven. Meer algemeen kun je zeggen dat er een ontwikkeling is geweest van alleen natuureducatie voor het basisonderwijs naar milieueducatie en participatie in de breedste zin en voor alle burgers van Den Haag.

Maar hoewel de tijden veranderen, zijn er ook activiteiten die blijven, zoals School in Bos in Wilhelminaoord, waar de hoogste groepen van Haagse basisscholen op werkweek kunnen gaan (zie ook Wie Is ...? nr. 4, Jan Wartena, Nieuwsbrief 46). Aan de andere kant zijn de Haagse Natuurverkenners, vorig jaar 50 jaar oud, gestopt omdat de deelname aan de natuurtochten in Den Haag voor ouders met kinderen gestadig terugliep. Daarvoor in de plaats zijn er andere buitenactiviteiten gekomen in samenwerking met de beheerders van de grote groengebieden in en om Den Haag: Stadsbeheer zelf, Staatsbosbeheer, Dunea (het drinkwaterbedrijf) en het Zuid-Hollands Landschap. Deze activiteiten worden opgezet in een samenwerkingsverband 'Groen doet goed' van tien Zuid-Hollandse gemeenten en de terreinbeherende organisaties, het IVN en de provincie Zuid-Holland.

Bij Natuur- en Milieueducatie werken 50 mensen, van wie de helft op de stadsboerderijen aan de gang is. Hoewel de combinatie van Archeologie en Natuur- en Milieueducatie op het eerste gezicht wat vreemd lijkt, is dat in de praktijk helemaal niet zo. Ook archeologie heeft een educatieve en communicatieve opdracht en in het programma van 'School in Bos' gaan natuur en prehistorie hand in hand.

Maarten Smies

De Heimans en Thijssse Stichting beheert een bibliotheek en een archief met materiaal over de ontwikkeling in het denken over en het omgaan met de natuur. Activiteiten op deze terreinen worden bevorderd door o.m. het toekennen van de Heimans en Thijssse Prijs. Men wordt donateur van de Stichting door €22,50 studenten €10,00; instellingen minimaal €65,-) over te maken op rekening NL52 INGB 0003 8310 69 t.n.v.

Heimans en Thijssse Stichting, Amsterdam, onder vermelding van 'donatie'. Men ontvangt dan de Nieuwsbrief en uitnodigingen voor manifestaties.

Adres

Postbus 20123
1000 HC Amsterdam
heimans-en-thijssse-st@planet.nl

Website

www.heimansenthijsssestichting.nl

Secretariaat, Bibliotheek en Archief

Hugo de Vries-Centrum
Plantage Middenlaan 2c
1018 DD Amsterdam
Bibliotheek en archief zijn toegankelijk op vrijdag van 10.00 - 16.30 uur en op afspraak.

Dagelijks Bestuur

F. Berendse, voorzitter;
voorzitter Heimans en Thijssse Steunfonds
tel. 0317 484973
frank.berendse@wur.nl
H. van Oene, secretaris-
penningmeester
tel. 06 11405952
vanoene@upcmail.nl
A.M.M. van Haperen
tel. 0118-552825
haperen@zeelandnet.nl
P.C. de Hullu
tel. 024 7410701
e.dehullu@science.ru.nl
M. Kloek
tel. 0317 485181
marjolein.kloek@wur.nl
Th. van Slobbe
tel. 024 6844836.
t.vanslobbe@waarde.nl
F. Saris
tel. 024 7410411
frank.saris@sovon.nl

Webmaster

H. Kuyvenhoven,
tel. 030 6665261
herbert.rita@zonnet.nl

Eindredactie Nieuwsbrief

E. van der Maarel
tel. 0561 430760
eddy.arteco@planet.nl

